

ANGVSTIA 27, 2023

ANGVSTIA

27

Revista

Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe
2023

Redactor șef

ALEXANDRU POPA

Colegiu de redacție

DAN-LUCIAN BUZEA

DAN ȘTEFAN

COSMINA MARCELA OLTEAN

Orice corespondență se va trimite pe adresa:
Please send any mail to the following address:

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

Sfântu Gheorghe, Str. Gábor Áron nr. 16

520008, jud. Covasna

Telefon/fax: +40 267 314139

e-mail: secretariat@mncr.ro

web: angvstia.mncr.ro

ISSN 2602 – 0653

ISSN-L 1454 – 8275

Cuprins – Table of Contents

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ARHEOLOGIE (*Archaeological studies and researches*)

Dan BUZEA, PUSKÁS József, Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive efectuate în situl de la Covasna Valea Hankó/ Valea Porumbeilor (*Preliminary report on the preventive archaeological investigations carried out at the Covasna-Valea Hankó/ Valea Porumbeilor*) 9

PUSKÁS József, Dan BUZEA, Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din anul 2023 executate în situl Sfântu Gheorghe–Arcuș–Hosszú (*Preliminary report on the archaeological researches made in 2023 at the Sfântu Gheorghe–Arcuș–Hosszú site*) 57

Dan ȘTEFAN, Maria-Magdalena ȘTEFAN, Teledetecție și investigații geofizice la Biborțeni – Cetatea Tiburț (*Remote Sensing and Geophysical investigations of Tiburț Fortress from Biborțeni*) .. 83

Alexandru POPA, Carpii și cultura „carpică” între tradiția antică și literatura istorico-arheologică contemporană (*The Carpi and “Carpic culture” between ancient tradition and contemporary historical-archaeological literature*) 97

VISY Zsolt, The excavation in the Roman *castellum* of Énlaka/Inlăceni in 2022-2023 (*Cercetări arheologice din castrul roman de la Inlăceni în 2022-2023*) 113

SIDÓ Katalin, PÁNCZÉL Szilamér Péter, Pottery and small finds from the *porta principalis dextra* and *sinistra* at Inlăceni/Énlaka, Harghita/Hargita County (*Ceramică și descoperiri mici din zona porta principalis dextra și porta principalis sinistra de la Inlăceni*) 133

Andrea POPA, Managementul integrat al patrimoniului mondial în România. O propunere a unei structuri de management a viitorului monument UNESCO Limesul roman în Dacia (*The Integrated Management of Cultural World Heritage Sites in Romania. A proposal for a management structure for the future Roman Limes in Dacia WHS*) 145

STUDII DE ETNOGRAFIE (*Ethnographical studies*)

Lucian DAVID, Memorie și discurs. Transhumanța mocașilor voineșteni (*Memory and discourse. Transhumance of the shepherds from Voinești*) 161

RECENZII (*Book reviews*)

Alexandru POPA,
Matei, Dan (2021), *Castrele Daciei după părăsirea lor de către armata romană (Dissertationes Mvsei Potaisensis)*, Cluj-Napoca: Mega), 297 p., ISBN 9786060203452 185

Alexandru POPA,
Sergiu Matveev, Vlad Vornic, Andrei Corobcean, cu contribuții de Andrei Asăndulesei, Felix-Adrian Tencariu, Vitalie Sochircă, Tatiana Nagacevski, Roman Croitor, Meandrele istoriei. Patrimoniul arheologic din epoca fierului și perioada romană în bazinul râului Cogâlnic (Republica Moldova), *Periegesis Archaeologica 2*. Chișinău, Editura Bons Offices, 2023, 201 p. ISBN 978-5-36241-130-5 189

PUSKÁS József,
V. Szabó Gábor, Bronzkori kincsek Magyarországon. Földbe rejtett fegyverek, eszközök, ékszerek nyomában, *Archaeolingua Alapítvány / MTA BTK Régészeti Intézet*, Budapest, 2019, 281 p. / Gábor V. Szabó, Bronze Age Treasures in Hungary. The Quest for Buried Weapons, Tools and Jewellery, *Archaeolingua Foundation / Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities*, Budapest, 2019, 244 p. 195

CRONICA ACTIVITĂȚILOR MUZEULUI (*Activity report of the museum*)

Cosmina-Marcela OLTEAN, Cristina-Ioana FELEA-BAUBEC,
Cronica activității Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni pentru anul 2022 / *The National Museum of Eastern Carpathians – Activity Report on 2022* 205

Recenzii

Book reviews

Matei, Dan (2021), *Castrele Daciei după părăsirea lor de către armata romană (Dissertationes Mvsei Potaisensis)*, Cluj-Napoca: Mega, 297 p., ISBN 9786060203452.

Alexandru POPA

La peste cincisprezece ani după apariția primului volum, seria „*Dissertationes Mvsei Potaisensis*” s-a completat cu volumul al II-lea. După cum sugerează și numele seriei, lucrarea de față reprezintă versiunea publicată a tezei de doctorat susținută în anul 2016 la Universitatea „Babeș-Bolyai” și se adresează în principal publicului de specialitate, dar poate servi drept lectură interesantă și pentru cititorul fără pregătire arheologică aprofundată.

Lucrarea este structurată în șase capitole principale, cărora li se adaugă o introducere sub forma unor „Cuvinte de început”, la fel ca și lista bibliografică, 23 de planșe cu ilustrații și un rezumat extins în limba engleză.

Primul capitol „Chestiuni premergătoare” se ocupă atât de argumentarea temei de cercetare, cât și de prezentarea cadrului istoric și cronologic al demersului științific, precum și a metodei de lucru. Designul cercetării are la bază selectarea, sistematizarea, analiza și interpretarea arheologică și istorică a unor artefacte izolate și diferite complexe arheologice. Este vorba despre descoperiri, pe de o parte, databile cu siguranță după părăsirea definitivă a locului de către armata romană, pe de altă parte - provenind cu siguranță din interiorul fiecărui castru. Am fost surprins să identific în acest capitol nu doar analiza istoriografiei problemei abordate, dar și o revizuire a propriilor păreri publicate anterior de autor însuși.

Capitolul doi („Fenomenul reutilizării fostelor castre în contextul larg al reutilizării postromane a elementelor de cultură romană”) se adresează definirii termenului conceptului de reutilizare folosit. Autorul menționează faptul că termenul este întrebuințat în lucrare „cu sens general”, amintind în același context și de semantica termenilor limbii germane (*Wiederverwendung* – „refolosire” și „*Weiterverwendung*” – „folosire în continuare”). Designul aprobat al cercetării se bazează pe o abordare cronologică a fenomenului reutilizării castrelor romane: în perioada de existență a provinciei Dacia, în epoca imediat următoare retragerii aureliene, și nu în ultimul rând - în evul mediu.

Capitolul trei („Castre abandonate și reutilizarea lor civilă în epoca romană”) începe cu o serie de explicații cu privire la stadiul și istoricul cercetărilor problemei reutilizării castrelor. De asemenea, autorul aduce o serie de „antecedente” de reutilizare a castrelor din epoca republicană și din cea a principatului. Printre exemplele prezentate îl întâlnim și pe cel al sitului de la *Lahnau-Waldgimres*, care este apreciat de către Dan Matei drept castru (p.68 nota 386), deși marea majoritate a publicațiilor autorilor cercetărilor din acel sit vorbește insistent de un „centru civil de putere” sau de o așezare civilă fortificată după modelul arhitecturii militare romane. Motivul acestor aprecieri pornesc de la organizarea internă a spațiului cuprins în interiorul fortifi-

cației. Capitolul continuă cu o prezentare a evidenței cazurilor de reutilizare a castrelor din Dacia în perioada de după părăsirea lor de către armată. Deși modeste la număr, acestea reprezintă totuși un fenomen interesant din istoria și arheologia provinciei romane de la nord de Dunăre.

Al patrulea capitol („Viața în fostele castre ale Daciei după retragerea aureliană”) a fost dedicat evidenței cazurilor de reutilizare a castrelor romane din Dacia în perioada de după retragerea romanilor la sud de Dunăre. Acesta începe cu o prezentare a istoricului cercetărilor și evoluției cunoștințelor despre subiect, în special din perioada de după Primul Război Mondial. Remarcăm atenția specială (și binemeritată) acordată de autor analizei lucrărilor lui Kurt Horedt, pornind de la subiecte asemeni localizării bătăliei de la Galtis sau interpretarea rolului și rostului fortificației de la Comolău-Reci și până la definiția conceptului culturii (arheologice) denumită după primul sit mai mare descoperit – cultura Sfântu Gheorghe. De remarcat este și un subcapitol separat, dedicat stadiului cercetărilor asemănătoare din mediul academic internațional, în special cel german, în care vom găsi enumerate numeroase publicații de profil care s-au ocupat de analiza și interpretarea istorică a cazurilor de reutilizare a castrelor romane în perioadele istorice ulterioare. Punctul forte al capitolului al patrulea îl reprezintă catalogul descoperirilor postromane din castrele fostei provincii Dacia. Catalogul amintit este însoțit în același capitol de un subcapitol dedicat sistematizării, analizei și interpretării istorice a descoperirilor postromane din Dacia. Întitulat „Viața în fostele castre ale Daciei după retragerea aureliană – un bilanț”, acesta aduce în discuție întreaga serie de probleme ale cercetării subiectului. Prima dintre ele, și anume imposibilitatea defalcării cronologice ale descoperirilor dataabile atât în perioada postromană, cât și în fazele finale ale perioadei de existență a

Provinciei Dacia – se referă nu doar la piese arheologice dar și la complexe întregi. Autorul subliniază pe bună dreptate că a face deosebire între „construcțiile și modificările modeste din timpul anarhiei militare ... și încropirile de habitat postromane... nu se prezintă ca o întreprindere ușoară astăzi” (p. 170-171). Cu toate acestea, autorul a emis o ipoteză foarte îndrăzneță de identificare a fortificației de la Comolău drept „o lucrare romană din epoca constantiniană pentru foederati goți (după încheierea *foedus*-ului cu aceștia în anul 332)” (p. 173). De amintit aici ar fi și calitatea pe care autorul și-o atribuie de „slujitor al disciplinei arheologice interesat în mod special de etnic” (p. 177), dar care privește „ca populație romanică” pe acei locuitori permanenți ai spațiului provincial de odinioară, respectiv pe urmașii acestora” (p. 177).

Capitolul al cincilea („Fostele castre romane din Dacia în evul mediu <<plin>> și <<tardiv>>”) începe și el cu o evaluare a stadiului și istoricului cercetării și se bazează pe descoperirile enumerate în subcapitolul următor „Cazurile” (p.188-192). Dat fiind numărul mic de descoperiri dataabile în Evul Mediu, capitolul respectiv nu a beneficiat de o analiză și interpretare istorică în extenso ca și pentru epocile anterioare.

Așa cum reiese din titlul capitolului al șaselea „Premise arheologice – concluzii istorice”, acesta conține concluziile întregii lucrări. Chiar dacă acestea sunt relativ succinte, ele vin să reflecte situația reală din cercetarea subiectului, privit din perspectivă cronologică. Astfel, reutilizarea fortificațiilor militare de către civili încă din perioada existenței provinciei Dacia, este un subiect aflat doar la începuturi pentru că „nu sunt încă documentate limpede reutilizări pentru locuirea civilă a unor structuri ale castrelor abandonate”. Aprecieri asupra acestui subiect pot fi doar „proiectate” din alte provincii ale Imperiului Roman, unde cercetările moderne sunt mai avansate.

Alta este situația în cazul epocii post-romane, unde numărul de descoperiri este mai mare. Dar și în acest caz, concluziile ce se desprind sunt relativ unilaterale: „Romanicii... erau conștienți că <<siguranța>> [dată de cortinele fostelor castre] era una nerealistă, barbarii din jurul fostei provincii nu erau sau nu mai erau familiarizați cu o astfel de siguranță, iar grupurile migratoare nu aveau nevoie de o astfel de <<siguranță>>” (p. 193). Este de reținut enunțul autorului cărții precum că „înseși castrerele cu funcția lor originală reprezentau cazarme întărite, fără a fi fortărețe, căci nu consistența elementelor de fortificare era primordială în defensivă acestor obiective militare, ci tăria factorului uman” (p. 193). Este o concluzie foarte importantă pentru înțelegerea funcțiilor Limesului Roman din Provinciile de graniță!

Lista bibliografică, prezentată în capitolul al șaptelea, este împărțită în două subcapitole: surse antice folosite și lucrări de autor și culegeri mesclane. Aici ne-a atras atenția principiul (doar) cronologic

la gruparea alfabetică a numelui autorilor, fără ca prenumele acestora să fi reprezentat un criteriu de grupare a publicațiilor înaintea celui cronologic; exemplu elocvent este lista publicațiilor autorilor cu numele Popa (p. 243-244). Dintre micile erori ce s-au strecurat la redactarea lucrării, mai menționăm numerotarea cu „VII” al capitolului „Abrevieri bibliografice” (p. 195-258) și al capitolului „Planșe” (p. 275-297).

Făcând bilanțul celor scrise până acum, ajungem la concluzia precum că lucrarea de față prezintă interes, în primul rând pentru colegii de breaslă preocupați de epoca romană. Sunt convins de faptul că monografia elaborată de Dan Matei va deschide calea unor explicații mai clare a fenomenelor și proceselor cultural-istorice care s-au derulat în spațiul provinciei Dacia atât în epoca romană cât și în perioadele istorice de după părăsirea Daciei de către armata și administrația romană. Nu ne rămâne decât să-l felicităm pe colegul nostru pentru acest studiu interesant.

